

Соціально-психологічні, педагогічні, фізичні, юридичні та медичні проблеми підготовки фахівців в сучасних умовах: Тези доповідей. Том 2 – Горлівка: Університет «Україна», 2006. – С. 49-52.

УДК 159.923.6

Л.В. Тищенко

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ СТУДЕНТІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

В певний час свого життя кожна людина замислюється над тим, що є життя, в чому полягає його сенс. З точки зору психологічної науки стратегія життя представлена способом буття, системою цінностей та цілей, реалізація яких робить життя людини ефективним та усвідомленим.

Рівень відповідальності, ступінь усвідомленості життя, система цінностей та відносин людини виступають найбільш важливими характеристиками його життєвої стратегії. Показниками ж ефективності стратегії життя людини виступають його задоволеність життям та психічне здоров'я. Оскільки психічне здоров'я людини є ціллю психологічної науки та практики, вивчення особливостей та характеристик життєвої стратегії дозволяє найбільш ефективно розв'язувати проблему внутрішньо особистісних конфліктів що пов'язані з незадоволеністю життям.

У молодих людей з обмеженими функціональними можливостями хвороба, як психотравмуюча ситуація, посилює «центробіжні» тенденції в їх психіці, активізує негативні прояви індивідуальних особливостей. Тривожні переживання щодо свого здоров'я стають причиною різноманітних страхів, формування негативних очікувань та суб'єктивних переживань втрати життєвих перспектив, невизначеності прогнозу майбутнього.

Поняття стратегії життя в психології розглядається у рамках загальної теорії особистості. К.О. Абульханова-Славська (1) визначає стратегію життя

як спосіб самореалізації людини у різних сферах життєдіяльності. Її структуру, на думку автора, складають психологічні, особистісні та життєві перспективи. Психологічні перспективи полягають у здатності особистості передбачати своє «Я» у майбутньому, особистісні – це здатність людини відповідати на виклики життя, готовність до самореалізації в умовах невизначеності. Третя ж складова структури визначає об'єктивні умови та життєві обставини для оптимальної реалізації процесу життєвого самовизначення. «Найважливішою умовою успішної самореалізації людини у майбутньому виступає узгоджена система ціннісних орієнтацій, яка лежить в основі формування змістовно та хронологічно узгоджених життєвих цілей та планів» (1).

Різноманітні типології життєвих стратегій розроблені в соціально-психологічних теоріях, що виявляють різні способи життєздійснення на підставі суспільного життя особистості. Так, Е. Фромм стверджує, що конкурентні відносини у суспільстві несприятливо впливають на психічне здоров'я та розвиток особистості: людина стоїть перед вибором – «мати» чи «бути», тобто або якомога більше мати, або розвивати у собі усі закладені природою здібності та сили, «бути багатом». Нажаль часто під впливом суспільної думки та норм людина вважає за краще «мати» в збиток перспективи особистісного розвитку (3). Особисті інтереси та здібності при цьому ігноруються, що приводить людину до неправильного життєвого вибору. А. Адлер відмічає, що формування життєвих цілей та перспектив починається у дитинстві як компенсація почуття неповноцінності, невпевненості та безпорадності у світі дорослих. Життєва ціль та перспектива формуються у ранньому дитинстві під впливом особистого досвіду, цінностей, особливостей самої особистості. Саме в дитинстві, за його думкою, і формується життєвий стиль – інтегрований стиль пристосування до життя та взаємодії з ним. Любов, дружбу та роботу А.Адлер називає основними життєвими завданнями, з якими стикається

людина, котрі визначені умовами її існування і дозволяють підтримувати та розвивати життя у тому середовищі, в якому людина знаходиться. В еволюційному процесі постійного пристосування до оточуючого корениться природжене намагання до переваги або вдосконалення, тобто спонукання покращувати себе, розвивати свої здібності. Однак ціль переваги над іншими може бути як позитивною, так і негативною. Якщо це намагання включає суспільні клопотання та зацікавленість у благополуччі інших, то воно буде розвиватися у конструктивному та здоровому напрямку (2).

Вітчизняна психологія відокремлює три основні типи стратегії та перспективи життя: стратегія благополуччя, стратегія життєвого успіху та стратегія самореалізації. Ці типи засновані на більш узагальнених уявленнях про те, до чого, як правило, прагнуть у житті люди. Зміст цих стратегій визначається характером соціальної активності особистості. Так, рецептивна («споживацька») активність виступає основою стратегії життєвого благополуччя. Умовою стратегії життєвого успіху є мотиваційна («активність досягнення») активність, яка розрахована на суспільне визнання. Для стратегії самореалізації характерна творча активність. Як правило, в житті існують змішані типи, тобто кожна людина в певній мірі прагне благополуччя, успіху та самореалізації і масштаб реалізації цих стратегій у кожного свій. В закордонній психології відокремлюються дві групи життєвих стратегій, заснованих на домінуванні внутрішніх чи зовнішніх намагань. Оцінка зовнішніх намагань людини залежить від її оточення: матеріальне благополуччя, соціальне визнання та фізична привабливість. Внутрішні намагання засновані на цінностях особистісного росту, здоров'я, любові, прив'язаності, служіння суспільству. На думку фахівців, вибір стратегії залежить від ролі батьків у вихованні дитини. Батьківська підтримка автономності, емоційна залученість та структурованість вимог до дитини призводять до переваги в нього внутрішніх намагань і, як правило, до психічного здоров'я.

Б.Е. Чудновський розглядав роль феномену життєвої стратегії у специфічній ситуації – ситуації обмеженості функціональних можливостей людини: «...проблема стратегії життя – це не тільки проблема величини масштабу вчинків та здійснень. Вона включає також питання усвідомлення кожною людиною своїх можливостей, пов'язаних з реальними досягненнями, а не «позахмарними» цілями. Тут «малий смисл» за своєю якістю та вагою може перевищувати життєвий смисл великого масштабу» (5). У критичних життєвих ситуаціях, на думку О.В. Суворова, виникає необхідність переосмислення змісту життєвих стратегій, перегляду ієрархії життєвих смислів. В ситуації повної або часткової паралізації психологічного механізму сенсу життя набуває значення суб'єктивне його сприйняття (у відмінності від об'єктивного розуміння сенсу життя). В такі моменти формується нова категорія – «воля до життя» як усвідомлена реалізація того чи іншого смислу життя, котра неминуче призводить до створення власного образу стратегії життя. Воля до життя виступає психологічним механізмом виживання в складній життєвій ситуації, коли образ життя доводиться відстоювати усупереч тиску несприятливих обставин (інвалідність як обмеженість функціональних можливостей).

З категорією «воля до життя» тісно пов'язана проблема свідомого саморозвитку особистості як самообілізація конкретної особи. Самообілізація, на думку О.В. Суворова, може бути тільки вистражданою і тому тільки свідомою, «що надзвичайно важливо у екстремальній ситуації будь якої інвалідності». Тому категорія людей з обмеженими функціональними можливостями потребує профілактики життєвих криз, корекції життєвих перспектив та формування установки на продуктивне, успішне життя.

Корекційна робота з категорією молодих людей з обмеженими функціональними можливостями повинна бути спрямована на самопізнання, розкриття неусвідомлених протиріч в особистісній структурі, на активізацію

внутрішніх ресурсів особистості. Зміст психокорекційних заходів полягає в усуненні типових деформацій картини життя, що викликані стрес-подією (станом соматичного здоров'я) та надають негативного впливу на душевне благополуччя та життєвий шлях молодого людини. До числа деформацій відносяться: переживання життєвого цейтноту, тенденція до очерніння минулого та майбутнього, почуття пустоти нинішнього, нереалізованість, безперспективність. У зв'язку з цим, психокорекційна робота повинна включати наступні прийоми: корекція розкладу життя, тренінг навичок позитивного мислення, актуалізація значущих подій, усвідомлення цінності життєвого досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. М., 1991.
2. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. М., 1995.
3. Фромм Е. Мати чи бути. Київ, 1998.
4. Хорни К. Невроз и развитие личности. М., 1996.
5. Чудновский В. Смысл жизни и судьба. М., 1997.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Тищенко Лілія Валеріївна,
асистент кафедри педагогіки та психології
Маріупольського державного гуманітарного університету

